

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА СКЛАДОВІ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розкрито сутність поняття “продовольча безпека” і її роль у забезпеченні економічної безпеки держави, яке трактується як здатність держави гарантувати і забезпечувати потреби людей у якісних та безпечних продуктах харчування на рівні науково обґрунтованих норм споживання для підтримання активного і здорового життя всіх верств населення.

Здійснено оцінку стану продовольчої безпеки на рівні країни на основі використання “Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки”, яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 р. Основний індикатор рівня продовольчої безпеки України в 2014 р. показав, що добова енергетична цінність раціону харчування пересічного українця дещо перевищує встановлений граничний критерій (фізіологічний мінімум). У структурі раціону харчування на рослинну продукцію припадає дві третіх, а решта – на тваринну, що значно нижче за встановлений середньодобовий фізіологічний мінімум для людини.

Розраховані індикатори достатності споживання за окремими продуктами харчування доволі низькі, зокрема: риби та рибних продуктів; плодів, ягід та винограду; молока та молочних продуктів; м'яса та м'ясопродуктів. Ці показники є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.

Встановлено, що доступність продуктів харчування обмежується низькою платоспроможністю населення. Так, якщо в 1990 р. середньомісячна вартість продуктового набору становила майже п'яту частину середньомісячної заробітної плати, то в 2014 р. витрати на продовольчі товари (включаючи харчування поза домом) становили понад половину заробітку.

Доведено, що внутрішній ринок агропродовольчої продукції у 2014 р. відносно слабо залежав від імпорتنих закупівель: цукру, картоплі, яєць, овочів та продовольчих баштанних, молока та молочних продуктів. Сильна залежність агропродовольчого ринку України в останніх 10 років спостерігалась за окремими видами харчових продуктів, які не виробляються в нашій країні (тропічні фрукти, оливкова олія тощо). В 2014 р. індикатор імпортозалежності підвищився по плодах, ягодах і винограду, рослинній олії всіх видів. Порівняно нижча імпортозалежність країни по м'ясу та м'ясопродуктах, хлібу та хлібопродуктах, а також молоку та молокопродуктах.

Для забезпечення продовольчої безпеки у контексті економічної безпеки держави та з метою досягнення рекомендованих науково обґрунтованих фізіологічних норм харчування необхідно активізувати рівень попиту за рахунок значного підвищення платоспроможності населення. Основними складовими такого зростання має стати

покращення економічної ситуації в державі, сталий розвиток сільського господарства (особливо галузі тваринництва) та значне підвищення зайнятості населення.

Ключові слова: *продовольча безпека, продукти харчування, аграрний сектор, економічна безпека, доступність, достатність споживання, імпортозалежність, модель харчування, якість харчування.*

JEL: Q 18

Постановка проблеми. Продовольча проблема на різних етапах формування людської спільноти нашої планети перебувала в центрі уваги щодо продовольчого забезпечення, проте в глобальному масштабі досі не вирішена. Величезну значущість і складність продовольчої безпеки для багатьох країн світу продемонструвала світова продовольча криза у 2007–2008 рр. В усіх розвинених країнах світу вирішенню продовольчої проблеми надається велике значення, про що свідчить наявність національних програм, спеціальних законів про продовольчу безпеку в США, Японії, країнах Європейського Союзу.

Рівень продовольчого забезпечення населення необхідними, якісними і безпечними продуктами харчування є особливо значущим показником, який слугує не лише соціально-економічним чинником, а й вважається стратегічним для формування соціальної стабільності і забезпечення економічного суверенітету держави та збереження найбільш цінного соціального ресурсу – здоров'я нації.

Відповідно до Стратегічних напрямів розвитку сільського господарства України на період до 2020 р. метою стратегії розвитку аграрного ринку та його інфраструктури є формування дієвих механізмів реалізації сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, що забезпечують розширене відтворення виробництва, своєчасне надходження та ефективну реалізацію збутовими каналами, а також доступність і достатність продуктів харчування для усіх верств населення. При цьому стратегічною метою визначено забезпечення продовольчої незалежності за окремими продуктами, а саме досягнення безпечного співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту в натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку.

З огляду на це вкрай актуальним є формування національної моделі продовольчої безпеки, яка б сприяла забезпеченню населення країни безпечними та якісними продуктами харчування, стабільності вітчизняного виробництва продовольства, обсяги яких були б достатніми для забезпечення продовольчої незалежності країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних умовах ринкових трансформацій в аграрному секторі економіки України вітчизняна економічна думка виявляє підвищений інтерес до проблем продовольчої безпеки – як важливої складової незалежності держави, дослідження питань залежності рівня продовольчого забезпечення від темпів зростання виробництва сільськогосподарської продукції, ефективності торговельної політики, розвитку торговельних зв'язків суб'єктів агропродовольчого ринку та існуючих загроз для продовольчої безпеки країни від поширення генетично модифікованих і забруднених небезпечними речовинами продуктів харчування. Вагомий внесок у вирішення вищезазначених проблем зробили такі відомі вчені економісти: Білоус [1], В. І. Бойко [2], В. І. Власов [1], О. Г. Гойчук [3], Ю. Е. Губені [4], О. В. Кочетков [5], О. В. Макаров [5], Б. Й. Пасхавер [6], П. Т. Саблук [1], Н. Сеперович [7], П. В. Тарахов [8], Р. І. Тринько [9], М. Й. Хорунжий [10], О. М. Царенко [8], В. М. Щербань [8], та ін.

Проте існуючі розбіжності в окремих поглядах щодо економічної сутності категорії “продовольча безпека країни” та їх кількісної оцінки в Україні у контексті сучасних економічних трансформацій аграрного сектору і викликів глобалізаційних процесів свідчать про складність й актуальність цих проблем та необхідність подальших наукових досліджень.

Мета дослідження – дослідити сутність поняття “продовольча безпека” та її роль у забезпеченні економічної безпеки держави, здійснити системний аналіз динаміки основних індикаторів продовольчої безпеки України за окремими продуктами харчування, окреслити важливі складові забезпечення продовольчої безпеки, спрямовані на формування вітчизняного агропродовольчого ринку не тільки за рахунок власного виробництва, а й імпорту якісних і безпечних продуктів харчування у контексті економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з головних суперечностей в світі у подоланні голоду і недоїданні є обмеженість продовольчих ресурсів. Вирішення продовольчої проблеми є пріоритетним напрямом державної політики і важливою складовою економічної політики кожної держави для уникнення локальних і глобальних продовольчих криз.

Зважаючи на важливість продовольства для людства, починаючи з 70-х рр. XX ст. була привернута особлива увага світової спільноти до вирішення цієї проблеми. Зокрема, в 1974 р. ООН ухвалила “Декларацію про ліквідування голоду і недоїдання”, в якій термін “продовольча безпека” вперше задекларував обсяг і стабільність постачання харчів, за декілька років було доповнено такі поняття, як “доступ всіх людей весь час” і “достатність продуктів харчування для активного і здорового життя” [9].

Пізніше на Всесвітньому Продовольчому Саміті, організованому ФАО, було чітко сформульовано, що: “Продовольча безпека – це коли людина постійно має фізичний, соціальний і економічний доступ до достатніх, безпечних та корисних продуктів, які забезпечують її потреби й харчові переваги для активного і здорового життя” [11].

В Законі України “Про основи національної безпеки” це поняття розвинуто і трактується так: “Продовольча безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої держава гарантує фізичну і економічну доступність та якість життєво важливих продуктів харчування населенню згідно з науково обґрунтованими наборами продуктів харчування, підтримує стабільність продовольчого забезпечення населення та забезпечує продовольчу незалежність” [12].

Дуже вдало доповнюють це важливе поняття вчені економісти-аграрники, які вважають, що “... ключовими характеристиками продовольчої безпеки є доступність, можливість, сталість і використання продовольства, які багато в чому залежать не тільки від зростання виробництва аграрної продукції, а й від торговельної політики, розвитку торговельних зв'язків на ринках аграрної продукції, що можуть зміцнити ці характеристики до позитивного рівня” [1, с. 3–4].

Р. І. Тринько стверджує, що “... продовольча безпека важлива і особлива складова безпеки національної, а тому її слід розцінювати не лише як внутрішню складову незалежності держави, а й як важливий зовнішній фактор, оскільки продовольче забезпечення населення на рівні раціональних норм споживання є свідченням економічної міцності держави” [9, с. 14–15]. Це означає, що продовольча безпека в ієрархії різних видів безпеки повинна займати особливе місце, оскільки нормальні й повноцінні продукти харчування не мають альтернативних замінників.

Заслуговує на увагу окремих дослідників ідея трактування продовольчої безпеки

з урахуванням і економічних, і екологічних позицій. На їхню думку, "... формування стратегії національної продовольчої безпеки полягає в економічній відповідальності за якість продуктів харчування та довкілля в усіх ланках агропромислового виробництва" [8, с. 16]. Характерно, що формування продовольчої безпеки з врахуванням екологічної складової вітчизняного сільськогосподарського виробництва певною мірою ускладнюється відсутністю дієвої системи контролю за якістю продукції, зокрема наявністю особливо небезпечних речовин, таких як діоксин, збудники коров'ячого сказу, важкі метали. В такій ситуації підвищення рівня споживання агропродовольчої продукції, вироблених з неї продуктів харчування може не поліпшити, а створити загрози для життя, призвести до зниження рівня здоров'я населення.

Узагальнивши різноманітні наукові погляди вчених, можна зробити висновок, що продовольча безпека – це здатність держави гарантувати і забезпечувати потреби людей у якісних та безпечних продуктах харчування на рівні науково обґрунтованих норм споживання для підтримання активного і здорового життя всіх верств населення.

Серед пріоритетних напрямів забезпечення продовольчої безпеки держави, визначених у новій редакції Стратегії національної безпеки України, є розвиток аграрного ринку, створення умов для розкриття потенціалу аграрного сектору і забезпечення потреб населення України у доступному, якісному і безпечному продовольстві, утвердження її ролі як важливого експортера аграрної продукції; захист внутрішнього ринку від постачання неякісної та небезпечної продовольчої продукції [13].

Сучасні виклики щодо продовольчої безпеки держави зумовлені зміною соціально-економічної ситуації, реформами в основних секторах національної економіки, невизначеністю політики держави щодо розвитку АПК в цілому та пріоритетності окремих його галузей, а також суперечливістю поглядів різних гілок влади на різних рівнях управління щодо мети, форм і методів здійснення аграрної реформи. Крім того, сучасне інституціональне забезпечення є недосконалим в частині розв'язання проблем державного регулювання економічних відносин, формування ринкового середовища та його інфраструктури, дотримання цінового паритету, зменшення тиску монополізованих галузей на сільське господарство. В. Бойко і О. Козак вважають, що "В цілому це зводиться до розбалансованості всієї цілісної продовольчої системи країни – від регіонально-галузевих деформацій структури виробництва сільськогосподарської продукції (моноспеціалізація) до викривлення раціону споживання, який далекий від насичення окремими продуктами харчування" [2, с. 182].

Основною проблемою, яка не задовольняє переважну частину населення України, є низький рівень споживання м'яса і м'ясопродуктів, що становив у 2014 р. – 54,1 кг в розрахунку на одну особу, або лише 67,6% до середньорічної науково обґрунтованої норми споживання [14].

Забезпечення продовольчої безпеки населення є одним з основних елементів державної політики в сучасних умовах на будь-якому територіальному рівні, а встановлення і забезпечення високих соціальних стандартів життя мають бути найвищим пріоритетом державної політики.

Важливу роль у виборі пріоритетів і контролю за реалізацією програм, спеціальних законів про продовольчу безпеку щодо продовольчого насичення населення держави і окремо взятих територій відіграє методика оцінки продовольчої безпеки.

Слід зауважити, що, незважаючи на зростання уваги до проблем продовольчого забезпечення, у вітчизняній літературі досі не вироблено єдиного методичного підходу до кількісної і якісної оцінки продовольчої безпеки країни.

Тому, виходячи із поняття “продовольча безпека”, можна дати оцінку стану продовольчої безпеки на рівні країни, використавши “Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки”, затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 р. [15]. Вона передбачає оцінювання рівня продовольчої безпеки за сімома індикаторами, а саме: добова енергетична цінність раціону харчування людини; забезпечення раціону людини основними видами продуктів; достатність запасів зерна у державних ресурсах; економічна доступність продуктів харчування; диференціація вартості харчування за соціальними групами; ємність внутрішнього ринку окремих харчових продуктів; продовольча незалежність країни за окремими продуктами харчування.

Аналіз основних індикаторів рівня продовольчої безпеки України в 2014 р. показує, що добова енергетична цінність раціону харчування пересічного українця становила 2939 ккал, що на 17,5% перевищує встановлений граничний критерій (фізіологічний мінімум) – 2500 ккал (рис. 1) [16].

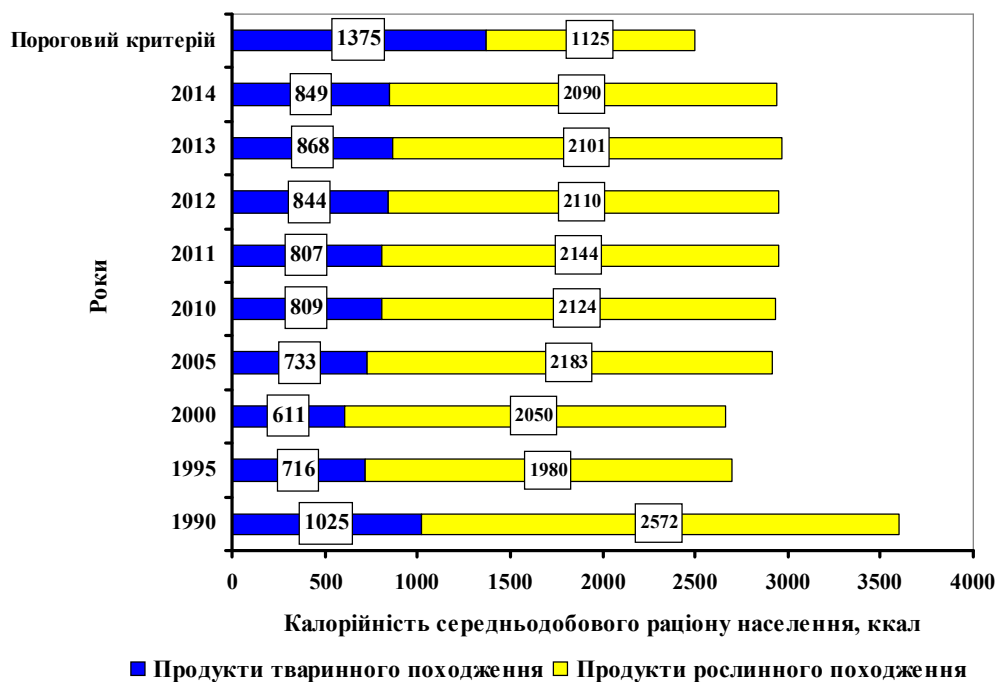

Рис. 1. Динаміка калорійності середньодобового споживання продуктів харчування населенням України 1990–2014 рр. в розрахунку на одну особу, ккал
Примітка: Розраховано за даними [16].

Проте енергетична цінність середньодобового раціону харчування формується здебільшого за рахунок продукції рослинного походження, відповідно на рослинну продукцію в структурі раціону припадає 71,1%, а на тваринну – 28,9%, що на 38,3% нижче за встановлений середньодобовий фізіологічний мінімум для людини.

При цьому, якщо у 1990 р. фактичний рівень калорійності середньодобового споживання продуктів харчування з урахуванням енергетичних і фізіологічних потреб людини був близький до норм, то в наступні роки забезпечення населення продуктами харчування значно погіршилося.

Для порівняння, в США, які є світовим економічним лідером, середньодобовий душевий раціон харчування становить 3630 ккал, в т. ч. 1307 ккал – продукти тваринного походження. За загальною калорійністю раціон пересічного американця перевищує аналогічний показник в Україні на 23,5%, а за споживанням продуктів тваринного походження – майже у 1,5 разу. При цьому середня українська сім'я витрачає на продукти харчування понад 50% свого бюджету, американська – лише 11%.

Оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування особою впродовж року відповідає раціональній нормі (орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів забезпечення у середньому на одну особу в Україні на 2005–2015 рр.), тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці.

Аналіз середньорічного споживання основних продуктів харчування за останніх 10 років свідчить про порушення структури харчування через недостатнє фактичне споживання населенням висококалорійних видів продовольства – молока та молочних продуктів, м'яса та м'ясопродуктів, плодів та рибних продуктів, середньорічний рівень споживання яких на одну особу є набагато нижчим від науково обґрунтованих фізіологічних нормативів (табл. 1).

Таблиця 1

Розрахунок індикатора достатності споживання продуктів харчування населенням України, 2005–2014 рр.

Продукти харчування	Норми споживання, кг		Фактичне споживання, кг			Індикатор достатності споживання		
	фізіологічний мінімум	науково обґрунтовані	2005 р.	2010 р.	2014 р.	2005 р.	2010 р.	2014 р.
М'ясо і м'ясопродукти	52	80	39,1	52,0	54,1	0,489	0,650	0,676
Молоко і молочні продукти	341	380	225,6	206,4	222,8	0,594	0,543	0,586
Яйця (шт.)	231	290	238	290	310	0,821	1,000	1,069
Хлібні продукти	94	101	123,5	111,3	108,5	1,223	1,102	1,074
Картопля	96	124	135,6	128,9	141,0	1,094	1,040	1,137
Овочі та баштанні продовольчі культури	105	161	120,2	143,5	163,2	0,747	0,891	1,014
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	68	90	37,1	48,0	52,3	0,412	0,533	0,581
Риба та рибні продукти	12	20	14,4	14,5	11,1	0,720	0,725	0,555
Цукор	32	38	38,1	37,1	36,3	1,003	0,976	0,955
Олія	8	13	13,5	14,8	13,1	1,038	1,138	1,008

Примітка: Розраховано за даними [14].

Розраховані індикатори достатності споживання за цими продуктами харчування (співвідношення між фактичним споживанням і раціональними нормами споживання) доволі низькі, зокрема: риба та рибні продукти – 0,555; плоди, ягоди та виноград – 0,581; молоко та молочні продукти – 0,586; м'ясо та м'ясопродукти – 0,676.

Нами встановлено, що внутрішній споживчий ринок цукру близький до насичення, але дещо перевищує науково обґрунтовані норми споживання хліба і хлібобулочних

виробів, картоплі, яєць, овочів та баштанної продукції, індикатори достатності відповідно становлять 1,074; 1,137; 1,069; 1,014.

Наведені індикатори достатності споживання окремих видів продовольчих продуктів є свідченням незбалансованості раціону харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів (картопля, овочі, хлібопродукти).

Порівнюючи середньорічний рівень споживання основних продуктів харчування в Україні з країнами ЄС, слід зазначити, що жителі останніх споживають продукти харчування в обсягах, які є більш наближені до рекомендованих норм, ніж в Україні. Зокрема, середньостатистичний житель країн Європейського Союзу в порівнянні з українцем споживає в 2,4 разу більше плодоовочевих продуктів, в 1,9 разу більше м'яса та м'ясопродуктів, в 1,5 разу – риби та рибопродуктів, в 1,4 разу – молока та молочних продуктів [17]. Проте значно менше вони споживають хлібних продуктів та картоплі. Характерно, що нинішня модель харчування населення України суттєво відрізняється не лише від середньоєвропейської моделі, а й від докризових рівнів нашої держави.

Достатність запасів зерна у державних ресурсах визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно.

Формування внутрішніх резервів продовольства, підтримання безпечного рівня їх перехідних запасів, що залишаються з року в рік на зберіганні в державі, є необхідною умовою гарантування продовольчої безпеки, адже створення продовольчої безпеки країни має передбачати також забезпечення постійної готовності держави до попередження та ліквідації порушень системи забезпечення продуктами харчування населення як загалом країни, так і окремих регіонів. Такі порушення можуть виникати внаслідок стихійного лиха, інших надзвичайних ситуацій. Саме для цього потрібно створювати і постійно поновлювати стратегічні продовольчі запаси, удосконалювати систему їх розподілу та використання [11].

На початок 2015 р. у Державному інтервенційному фонді обліковувалося 1,5 млн. т продукції. Враховуючи те, що внутрішнє споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно склало 6,6 млн. т, індикатор достатності запасів зерна становив 23%, що узгоджується із положеннями Закону України "Про державну підтримку сільського господарства України", статтею 9 якого визначено, що Державний інтервенційний фонд має бути сформованим в обсязі не менше 20% від внутрішнього споживання [18].

Наступним індикатором, який характеризує продовольчу безпеку держави, є економічна доступність харчових продуктів – стабільна можливість придбання населенням основних харчових продуктів належної якості в кількості та асортименті, що необхідні для забезпечення раціонального харчування. Цей індикатор визначається як частка витрат на харчування в загальній сумі сукупних витрат домогосподарств.

У 2014 р. сукупні витрати домогосподарств в середньому становили 4048,9 грн. на місяць, що на 6,0% більше порівняно з попереднім роком. Із цієї загальної суми домогосподарства витрачали на харчування 2101,4 грн. щомісячно, тоді як у 2013 р. цей показник становив 1913,9 грн. [19]. Це означає, що індикатор доступності продуктів харчування у 2014 р. досяг 51,9% при його 60-ти відсотковому граничному критерії. У загальній структурі витрат на продукти харчування найвищу питому вагу займали витрати на: м'ясо і м'ясопродукти – 25%, молоко і молочні продукти – 14%, хліб і хлібопродукти – 13% (рис. 2) [19].

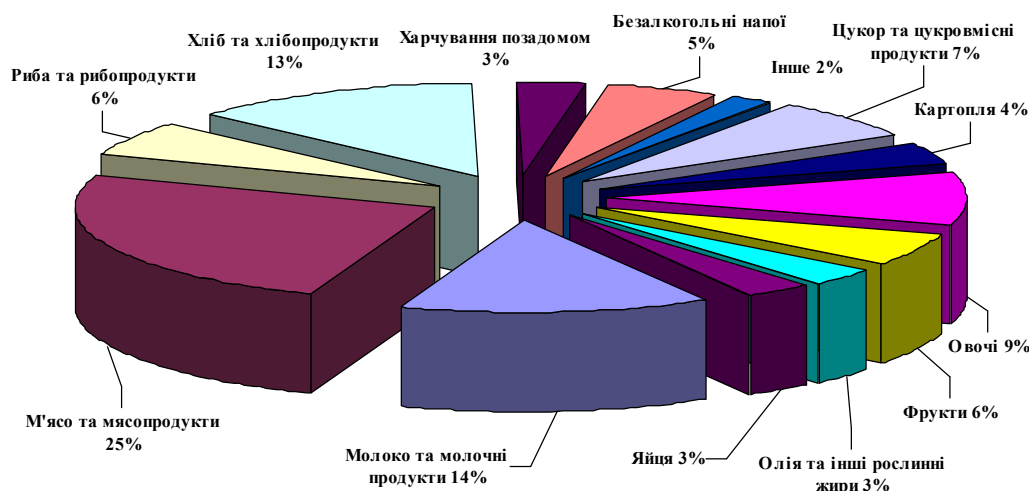

Рис. 2. Структура витрат домогосподарств України на харчування в 2014 р.

Примітка: Побудовано за даними [19].

Доступність продуктів харчування обмежується платоспроможністю населення. Якщо в 1990 р. середньомісячна вартість продуктового набору становила 19,5% середньомісячної заробітної плати, то в 2014 р. витрати на продовольчі товари (включаючи харчування поза домом) становили 51,8%. У країнах ЄС питома частка витрат на харчування – в межах 20–25% [17].

В цьому контексті варто погодитись з твердженням Ю. Губені, що "... проблематика продовольчої безпеки для мешканців України лежить в площині низького життєвого рівня та хибної тактики "самовиживання" населення. Лише підняття життєвого рівня населення може створити мотивацію попиту, в іншому випадку наростатиме натуралізація виробництва" [4, с. 93].

Індикатор ємності внутрішнього ринку окремих продуктів визначається у натуральному виразі як добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення. Цей показник є важливою складовою для складання балансів попиту і пропозиції та визначення продовольчої незалежності за окремими продуктами харчування (табл. 2).

Розраховані дані, наведені в табл. 2, показують, що в 2014 р. порівняно з 2005 р. відбулося збільшення ємності внутрішнього ринку за чотирма основними продуктами харчування, а саме: м'ясо та м'ясопродукти – на 26,1%; овочі та баштанні продовольчі культури – на 23,9%; плоди, ягоди та виноград – на 28,3%; яйця – на 19,2%. За іншими продуктами харчування індикатор ємності внутрішнього ринку є нижчим від одиниці.

Показник продовольчої незалежності за окремим продуктом харчування визначається як співвідношення між обсягом імпорту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку. Продовольча незалежність характеризується таким рівнем розвитку економіки, коли продовольча безпека держави не залежить від зовнішніх продовольчих поставок. Для запобігання ризикової ситуації сильної залежності від

імпорту продовольства держава може нарощувати виробництво агропродовольчої продукції.

Таблиця 2

Розрахунок індикатора ємності внутрішнього агропродовольчого ринку України, за 2005–2014 рр., тис. т

Продукти харчування	Ємність внутрішнього ринку			2014 р. в % до 2005 р.
	2005 р.	2010 р.	2014 р.	
Хлібні продукти (у перерахунку на борошно)	5817	5106	4668	80,2
М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	1844	2384	2325	126,1
Молоко і молочні продукти (у перерахунку на молоко)	10625	9470	9581	90,2
Риба та рибні продукти	680	667	645	94,9
Яйця (млн. шт.)	647	767	771	119,2
Овочі та баштанні продовольчі культури	5663	6581	7019	123,9
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	1750	2203	2249	128,5
Картопля	6386	5914	6061	94,9
Цукор	1795	1704	1559	86,9
Олія рослинна для всіх видів	635	680	561	88,3

Примітка: Розраховано за даними [14].

Внутрішній ринок агропродовольчої продукції у 2014 р. відносно слабо залежав від імпортих закупівель: цукру – 0,4%; картоплі – 0,7%; яєць – 0,9%; овочів – та продовольчих баштанних – 3,2%; молока та молочних продуктів 3,7% (табл. 3).

Таблиця 3

Залежність внутрішнього ринку України від імпорту агропродовольчих товарів, 2005–2014 рр.

Види продукції	Імпорт продуктів, тис. т			Ємність внутрішнього ринку, тис. т			Індикатор імпортозалежності, %		
	2005 р.	2010 р.	2014 р.	2005 р.	2010 р.	2014 р.	2005 р.	2010 р.	2014 р.
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	226	175	263	5817	5106	4668	3,9	3,4	5,6
М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	325	378	201	1844	2384	2325	17,6	15,9	8,6
Молоко і молочні продукти (у перерахунку на молоко)	112	273	357	10625	9470	9581	1,1	2,9	3,7
Риба і рибпродукти	2	-	-	680	667	645	-	-	-
Яйця (млн. шт.)	5	7	7	647	767	771	0,8	0,9	0,9
Овочі та продовольчі баштанні	100	311	225	5663	6581	7019	1,8	4,7	3,2
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	860	1130	856	1750	2203	2249	49,1	51,3	38,1
Картопля	5	30	40	6386	5914	6061	0,1	0,5	0,7
Цукор	177	90	7	1795	1704	1559	9,9	5,3	0,4
Олія рослинна всіх видів	264	319	223	635	680	561	41,6	46,9	39,8

Примітка: Розраховано за даними [16].

Суттєва залежність агропродовольчого ринку України в останніх 10 років спостерігалась за видами харчових продуктів, які не виробляються в нашій країні (тропічні фрукти, оливкова олія тощо). В 2014 р. індикатор імпортозалежності досяг по плодах, ягодах і винограду – 38,1%, рослинній олії всіх видів – 39,7%. Порівняно нижча імпортозалежність країни по м'ясу та м'ясопродуктах, хлібу та хлібопродуктах, а також молоку та молокопродуктах, відповідно – 8,6%, 5,6%, 3,7%.

Аналіз індикаторів продовольчої безпеки показує, що в країні існує повна безпека у сфері виробництва і споживання продукції рослинного походження і дуже загрозна ситуація у сфері власного виробництва та споживання населенням продуктів тваринництва – м'яса і м'ясопродуктів, молока і молокопродуктів. Значна категорія споживачів, чий рівень доходів помітно обмежує можливості вибору високоякісної продукції, постійно перебуває в зоні ризику для власного здоров'я. При цьому вирішальним фактором стає ціна продукції, оскільки саме в ціні закладено найвищі або найнижчі показники якості агропродовольчої продукції. Соціальна небезпека криється в тому, що для окремих малоїмущих категорій населення чим нижчою є ціна на окремі продовольчі товари, тим краще.

Вважаємо, що для забезпечення рекомендованих науково обґрунтованих фізіологічних норм харчування населення рівень попиту має зрости. Це вимагає зростання сукупних витрат в розрахунку на одну особу у 5-6 разів за рахунок підвищення платоспроможності населення. Основними складовими такого зростання має стати покращення економічної ситуації в державі, сталий розвиток сільського господарства (особливо галузі тваринництва) підвищення купівельної спроможності населення.

Висновки. Результати проведеного дослідження показують, що необхідного рівня продовольчої безпеки в Україні ще не досягнуто. Невідповідність сучасного рівня розвитку національного агропродовольчого ринку призвела до незбалансованості харчування населення, в результаті чого структура споживання харчування людей та багатьох найважливіших продовольчих товарів істотно відрізняється від рекомендованих науково обґрунтованих норм харчування. Як і в попередні роки, загрозу продовольчій безпеці становить недостатній соціально-економічний рівень життя населення – низькі доходи та зростання цін на продукти харчування. У контексті забезпечення продовольчої безпеки в країні важливим напрямом державної економічної та соціальної політики є фінансова підтримка малозабезпечених громадян і підвищення життєвого рівня населення, що буде предметом наших подальших наукових досліджень.

Література

1. Саблук П. Т. Продовольча безпека України / П. Т. Саблук, О. Г. Білоус, В. І. Власов // *Економіка АПК*. – 2009. – № 10. – С. 3–7.
2. Бойко В. І. Про деякі аспекти продовольчої безпеки і світові тенденції вирішення проблем / В. І. Бойко, О. А. Козак // *Збір. матер. Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників*. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2011. – С. 161–184.
3. Гойчук О. І. *Продовольча безпека : моногр.* / О. І. Гойчук. – Житомир : Полісся, 2004. – 348 с.
4. Губені Ю. Е. *Аспекти інтернаціоналізації агробізнесу в ідентифікації продовольчої безпеки* / Ю. Е. Губені // *Зб. наук. праць Міжн. наук.-практ. конф. "Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України"*. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2015. – С. 90–94.

5. Кочетков О. В. Формування системи показників продовольчої безпеки країни / О. В. Кочетков, Р. В. Марков // *Економіка АПК*. – 2002. – № 9. – С. 43–49.
6. Пасхавер Б. Й. Продовольча доступність / Б. Й. Пасхавер // *Економіка України*. – 2001. – № 7. – С. 69–77.
7. Сеперович Н. Соціальний аспект продовольчої безпеки / Н. Сеперович // *Актуальні питання аграрної політики : зб. робіт 2002–2003 рр., Проект “Аграрна політика для людського розвитку”*. – К., 2003. – С. 339–499.
8. Царенко О. М. Екологізація виробництва як основа продовольчої безпеки України / О. М. Царенко, П. В. Тарахов, В. М. Щербань // *Економіка АПК*. – 2001. – № 5. – С. 15–20.
9. Тринько Р. І. Продовольча безпека: аналітична діагностика : моногр. / Р. І. Тринько. – Львів, 2010. – 168 с.
10. Хорунжий М. Й. Продовольча безпека: соціально-економічна суть, стан і показники / М. Й. Хорунжий // *Економіка АПК*. – 2003. – № 6. – С. 9–16.
11. Березін О. В. Проблеми формування продовольчого ринку України : моногр. / О. В. Березін. – К. : Вища школа, 2002. – 211 с.
12. Закон України “Про продовольчу безпеку України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=8370-1&skl=7.
13. Указ Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року “Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua> / Офіційний сайт Інтернет-представництва Верховної Ради України.
14. Статистичний збірник “Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України” за 2014 р. / Державна служба статистики України ; під заг. кер. О. М. Прокопенка. – К., 2015. – 53 с.
15. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України “Деякі питання продовольчої безпеки” № 1379 від 05.12.2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF>
16. Статистичний щорічник “Сільське господарство України” за 2014 р. / Державна служба статистики України ; під заг. кер. О. М. Прокопенка. – К., 2015. – 379 с.
17. Кошкалда І. В. Питання продовольчої безпеки в контексті міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України / І. В. Кошкалда // *Матер. наук. практ. конф. “Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України”*. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2015. – С. 144–148.
18. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” від 24.06.2004 № 1877-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
19. Звіт про стан продовольчої безпеки України у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.me.gov.ua.
20. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19.06.2003 р. № 964-IV (зі змін. та допов.) // *Відомості Верховної Ради України*. – 2006. – № 14.

References

1. Sabluk P. T. *Ukraine Food security* / P. T. Sabluk, O. H. Bilous, V.I. Vlasov // *Economy AIC*. – 2009. – № 10. – P. 3–7.

2. Boyko V.I., Kozak O.A. Some aspects of food security and global trends problems / collection. Mater. All-Ukrainian. Congress scientists agricultural economists. – K.: NSC “IAE”, 2011. – P. 161–184.
3. Hoychuk A. I. Food security [monograph] / A. I. Hoychuk. – Exactly: Woodlands, 2004. – 348 p.
4. Hubeni J.E. Aspects of internationalization of agribusiness in identifying food safety // Coll. Science. Int works. nauk. and practical. Conf. “Modern problems and prospects of international integration of the agricultural sector of Ukraine.” – K.: NSC “IAE” – 2015. – P. 90–94.
5. Kochetkov A.V. Formation of indicators of food security / A.V. Kochetkov, R.V. Markov // Economy AIC. – 2002. – № 9. – P. 43–49.
6. Pashkaver B.I. Food availability / B.I. Pashkaver // Economics of Ukraine. – 2001. – № 7. – P. 69–77.
7. Seperovych A. N. Social aspect of food security / A. N. Seperovych // Current Issues of Agrarian Policy: Coll. Works 2002–2003., “Agrarian Policy for Human Development” – K.: – 2003. – P. 339–499.
8. Tsarenko A. M. Greening of production as the basis of food security of Ukraine / O. M. Tsarenko, P. V. Tarahov, V. M. Shcherban // Economy AIC. – 2001. – № 5. – P. 15–20.
9. Trynko R. I. Food security: analytical diagnostics. Monograph. – Lviv, 2010. – 168 p.
10. Horunchyj M. I. Food security, socio-economic nature, status and performance / M. I. Horunchyj // Economy AIC. – 2003. – № 6. – P. 9–16.
11. Berezin O.V. Problems of food market Ukraine [The book]. / A.V. Berezin – K.: High School, 2002. – 211 p.
12. The Law of Ukraine “On food security of Ukraine” [Electronic resource]. – Access: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=8370-1&skl=7
13. Presidential Decree Ukraine from 8 June 2012 number 389/2012 “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine on June 8, 2012, “On the new edition of the National Security Strategy of Ukraine” [Electronic resource]. – Access: <http://www.zakon.rada.gov.ua> / Official site Internet representation of the Verkhovna Rada of Ukraine.
14. The statistical compilation “Balance and consumption of basic foodstuffs population of Ukraine” in 2014 // State Statistics Service of Ukraine: In Society. Coeur. O.H.M. Prokopenko. – K.: - 2015. – 53 p.
15. Methods of identifying key indicators of food security, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine “Some issues of food security” № 1379 from 05.12.2007, the [Electronic resource]. – Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF>
16. Statistical yearbook “Agriculture Ukraine” in 2014 // State Statistics Service of Ukraine: In Society. Coeur. O.M. Prokopenko. – K., 2015. – 379 p.
17. Koshkalda I.V. The issue of food security in the context of international integration of the agricultural sector of Ukraine // Mater. Science. Pract. Conf. “Recent developments in and prospects for international integration of the agricultural sector of Ukraine” – K.: NSC “IAE”, 2015. – P. 144–148.
18. Law of Ukraine “On State Support of Agriculture of Ukraine” dated 24.06.2004 number 1877-IV [Electronic resource]. – Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

19. *Report on the state of food security of Ukraine in 2014 – [Electronic resource]. – Access: www.me.gov.ua*
20. *Law of Ukraine “On National Security of Ukraine” dated 19.06.2003. Number 964-IV (the changes. and reported.) // Supreme Council of Ukraine. – 2006. – № 14.*

Редакція отримала матеріал 22 березня 2016 р.